

УДК 796.332 "XIX/XX" (477.73)

**ЗАРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК ФУТБОЛУ
У м. МИКОЛАЄВІ
В КІНЦІ XIX ст. – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX ст.**

Жигadlo Г. Б., Богатир В. М., Вертелецький О. І.

*Миколаївський державний університет
імені В. О. Сухомлинського*

Анотація. У статті досліджено історію зародження та розвитку футболу на території Миколаївщини в період з 1896 по 1928 р. Подано аналіз архівних документів, розглянуто цікаві факти розвитку футболу в регіоні.

Ключові слова: історія, футбол, місто Миколаїв, перша команда, чемпіонат, клуб.

Актуальність теми. У 2009 році український футбол відзначає 115-ту річницю проведення першого футбольного матчу на території України. Відбулася ця знаменна подія в 1894 році у місті Львові, коли Львівщина входила до складу Австро-Угорської імперії. Місцева команда зіграла в нову для себе гру з командою міста Кракова. "Газета Львівська" та інші видання того часу, стверджує, що матч пройшов 14 липня 1894 року за англійськими правилами, в присутності численної публіки, на полі стандартних розмірів.

За іншими даними (Аров Б., 2002, Кураса Г., 2005 тощо) футбол до України був завезений через південь нашої держави, зокрема через місто Миколаїв. Тобто, наше місто також має старі та добрі футбольні традиції. У цьому й полягає актуальність наших досліджень.

Метою дослідження є вивчення й аналіз тих подій і фактів, які найглибше поринають в історію та розвиток футболу м. Миколаєва і Миколаївської області.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

1) розкрити історичний розвиток миколаївського футболу в період з 1895 по 1928 рр.;

2) охарактеризувати особливості перших футбольних двобоїв Миколаївщини.

Об'єктом дослідження є розвиток футболу у м. Миколаєві.

Завдання дослідження: проаналізувати літературні джерела про зародження та розвиток футболу у м. Миколаєві.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань використовувався комплекс сучасних загальних наукових методів дослідження й підходів. Серед них: пошуково-бібліографічний, хронологічний, історико-структурний, ретроспективний.

Результати досліджень і їх обговорення.

Для вивчення становлення футболу в Миколаєві з перших його кроків до бурхливих революційних подій 1917 р. цікавими є матеріали дореволюційного журналіста Радміра, які друкувалися в "Николаевской газете". Важливий внесок у висвітлення досліджуваної проблеми зробили наші сучасники Павло Шевченко та Борис Кутовой у книзі "Летописи николаевского футбола". Проте слід зазначити, що ця тема досліджена ще недостатньо [2].

Ще 1912 року зроблено спробу встановити, де й у якому місті вперше в тодішній Росії почали грати у футбол. Ці намагання втілювали тодішні спортивні журнали. Причому мова йшла про організований футбол, який проводився відповідно до правил (завезених з Англії). У розпал цієї

суперечки вже тоді з'ясувалося, що вперше футбол з'явився на півдні Росії, у місті Миколаєві. І в цьому немає нічого дивного, це не повинно вважатися якоюсь несподіванкою.

Моряки іноземних, переважно англійських торговельних суден, які прибували в Миколаївський морський порт, котрий був на той час одним із найбільших на півдні Росії, завезли сюди цю гру. На портовому пустирі, у районі хлібного елеватора, обладнаного воротами, команди суден у години дозвілля влаштовували змагання – спочатку між собою, а потім і з міською молоддю з числа робітників порту й елеватора, які засвоїли зміст і правила гри.

Грали у неділі та свята. Такі виступи зацікавлювали велику кількість глядачів – жителів сусідніх вулиць, вантажників, робітників. Тим, хто вигравав у іноземців-матросів, ці перші вболівальники-миколаївці влаштовували захоплені овації, підкидали земляків-футболістів, які відзначились у грі. Такі змагання ще залишилися в пам'яті старожилів міста і припадають на час побудови Миколаївського хлібного елеватора (приблизно 1895-1896 роки), коли кількість суден, які відвідували порт, сягала до 20-30 суден на рейді.

Цілком справедливо припускати, що такі ігри проводилися в порту і раніше. Ігри з англійцями були своєрідною школою для миколаївських футболістів, тому що серед моряків траплялося чимало технічно сильних гравців, які виступали у футбольних командах у себе, в Англії. Звичайно, важко припускати, що такий футбол був достатньо організованим, але це був початок того футболу, котрий тепер приковує увагу мільйонів людей. Починаючи з цього періоду, визначається наступний розвиток футболу в Миколаєві [1].

З порту футбол поступово переходив у місто, вабив учнівську молодь, частину інтелігенції – аматорів спорту.

Приблизно в 1900-1901 роках футбольні команди міської гімназії і реального училища грають між собою на обладнаному за правилами майданчику в районі містечка інженерних казарм (нині Дикий сад). У робочому районі міста (Піски) аматорським гуртком футболістів з робочої молоді створюється команда, яка з успіхом змагалася з міськими командами училищ. У цих командах росли й удосконалювалися такі футболісти, як Віктор Нестеренко, Скрипник, Пилип Юр'єв, Микола Коровін, які надалі активно виступали за клубні та збірні команди Миколаєва.

Перша згадка у пресі про футбольні двобої в нашому корабельному краї датується 1905 роком. Тоді у місцевому виданні "Трудовая газета" згадується про матч між командами морської гімназії та реального училища, які грали на обладнаному за англійськими правилами майданчику в районі містечка інженерних казарм (нині бульвар ім. Макарова). У 1906 році з'явилася перша місцева футбольна команда "Техніки", створена при механічному училищі міста. Тоді заводська молодь збиралася в команди, які зазвичай називали "вуличними", і між ними, як пише "Николаевская газета" за 1907 рік, проводили змагання за правилами у святкові та вихідні дні.

Назви такі команди мали найрізноманітніші: "Піски", "Провулок А", "Армада", "Везувій", "Феміда", "Трубадур", "Флорида". Ці команди брали участь і в іграх із командами іноземних суден. Матчі проходили на вільних майданчиках. Важливо зазначити й те, що гравці самі влаштовували переносні ворота, вдягали єдину для команди форму, хоча грали переважно у своєму повсякденному взутті. Рівень гри більшості з цих команд, безумовно, був невисокий – уся увага зосереджувалася на індивідуальній техніці, понять про тактику чи про командну гру не було зовсім [2].

Основна мета гри полягала в забиванні м'яча у ворота, обладнані звичайно як дві стійки з натягнутою між ними мотузкою, котра позначала поперечку воріт. Змагання судили, як правило, капітани команд. Пропозицій до об'єднання учасників для проведення чемпіонату міста не було. Лише в 1908 році з'являються перші згадки про організований тренувальний процес у футбольному клубі, в якому значна увага приділяється й виховній роботі з молоддю.

Це відразу знаходить своє відображення в місцевій пресі. Так, "Николаевская газета" в 1908 році писала: *"Перші тренування на англійський манер під керуванням наставника були проведені в клубі "Зебра". Крім різноманітних фізичних вправ із м'ячем, коуч (тренер) на прізвище Бейт вимагав від своїх футболістів джентльменського ставлення до гравців команд-суперників"*.

Цей футбольний клуб був першим професійним клубом у місті Миколаєві. Він проводив свої матчі на Адміральській площі (нині це площа Комунарів) із командами іноземних суден, що відвідували Миколаївський порт. Цікаво, що на цьому історичному місці нині розташовується МДГУ ім. Петра Могили, а викладачі кафедри фізичної культури та спорту в осінньо-весняний період проводять заняття з фізичної культури саме на тому майданчику. Так само на Адміральській площі 24 липня 1911 року в житті міста відбулася знаменна подія – перший міжміський матч між миколаївською "Зеброю" та Одеським Британським Атлетик-Клубом (ОБАК). Поле для гри було обведене канатом, за яким розташовувалися глядачі.

От як коментує хід двобою "Николаевская газета": *"Матч почався о 5 з 10 хв вечора. На цей час на Адміральській площі зібралася маса публіки. Матч поділявся на два змагання по 35 хвилин кожне. Перші 35 хвилин миколаївці впевнено брали верх над одеситами. Особливу спритність*

у грі виявив п. Бейт, який кілька разів викликав загальні оплески публіки. Але, завдяки кращому тренуванню, в другій половині змагання одесити почали перемагати. Однак за 5 хвилин до терміну змагання було припинене після нещасного випадку. Один одеський футболіст сильно вдарив миколаївця п. Клінча в ногу. Після огляду п. Клінча лікарем були виявлені пориви м'язів. Незважаючи на велике скучення публіки, на Адміральській площі, завдяки вжитим поліцією заходам, панував зразковий порядок і публіка не заважала змаганням" [2].

У 1912 році організовується Миколаївська футбольна ліга, того ж року під егідою ліги проводиться й перший чемпіонат міста. Результати ігор повідомляються у виданні ліги "Ежегодник", яке виходило в друкарні "Геллер". Журнал "Русский спорт" № 43 від 21 жовтня 1912 р. надрукував кореспонденцію з Миколаєва: "На днях організувалася тут футбольна ліга, до складу якої ввійшли Миколаївський атлетичний клуб, "Діагор", "Гамарі", "Спорт", "Феміда", "Везувій" і Миколаївський гурток футболу. Через декілька днів почнуться лігові матчі за осінній перехідний кубок".

Крім того, важливо зазначити, що почалися матчі учнівських команд на першість навчальних закладів. У розіграші першості брали участь команди Миколаївських комерційного, технічного, реального училищ та Олександрійської й Веревської гімназії. На цій же сторінці журналу надруковано знімок команди Миколаївського гуртка аматорів спорту. Це перше фото футбольної команди з Миколаєва в пресі.

У березні 1913 року, як ніколи рано, відбулося відкриття футбольного сезону. 25 березня відбувся матч між миколаївським "Атлетик-клубом" і Київським спортивним гуртком. Цей сезон відкрив миколаївський

градоначальник – адмірал Мязговський. На відкриття був запрошений оркестр Празького полку. Ініціативу з перших хвилин матчу взяв "Атлетик-клуб". На 33-й хвилині форвард миколаївської команди прорвався до воріт супротивника й забив м'яч. Лише в другому таймі, на 24-й хвилині, гості відіграли гол. Цей футбольний рік став одним із найвизначніших у футбольній історії дореволюційного Миколаєва.

Саме в 1913 році миколаївська команда "Спортивний клуб" бере участь у першості Росії. Граючи в півфіналі з одеситами й маючи за кілька хвилин до кінця гри рахунок 2:0 на свою користь, миколаївці програли цю зустріч із рахунком 2:3. Надалі футболісти з Одеси у фіналі переграли команду Санкт-Петербурга. Отже, миколаївці поступилися тільки майбутнім чемпіонам Росії. Звіт місцевої преси про цей матч цікавий тим, що вперше у ньому добряче дісталось суддям [2].

Ось деякі фрагменти статті: *"...Матч судив рефері Одеської футбольної ліги Д. Герд із перевагою симпатій до однієї зі сторін. Звичайно, на користь Одеси. Його пристрасті дійшли до того, що він, не помічаючи різних помилок одеситів, розуміючи їхню слабку перевагу, продовжив гру ще на 10 хвилин та зарахував один гол із офсайду. Пристрасті Герда помітні не тільки в матчі з Миколаєвом, але також і з іншими містами, як приклад – у грі Одеса – Харків. Тому правлінню Миколаївського спортивного клубу необхідно поклопотатися про те, щоб надалі матчі з іншими містами не судив рефері, подібний до Герда".*

Широко анонсувався в пресі перший міжнародний матч збірної Миколаєва в 1914 році. У тій же "Николаевской газете" повідомлялося: *"... "Константинопольська" (нині м. Стамбул) команда в цьому році побила румунську*

збірну команду – 9:1 і французьку збірну команду 2:0. Початок гри о 17.30. вечора. Ціни: ложі – 8 р., місце в ложі – 1 р. 50 коп., лави – 75 коп., учнівський – 40 коп., стоячі місця – 30 та 15 коп. Квитки заздалегідь продаються в Петербурзькій кондитерській на вул. Адміральській" [2].

Але на диво скромно описувалася сама зустріч із турецькими футболістами: "Матч, який відбувся третього дня між Миколаєвом і командою з Константинополя, завершився перемогою "Спортивного клубу" – 1:0. Гра велася жваво й цікаво". Це була одна з перших перемог футболістів півдня України над професійною іноземною командою. Треба сказати, що миколаївцям протистояв ФК "Фенербахче", який здійснював турне по Російській імперії.

Пізніше в Миколаєві створюється новий спортивний клуб під назвою "Уніон". Дотримуючись заповіту стародавніх римлян "Mens sana in corpore sano" ("У здоровому тілі – здоровий дух"), новий клуб своєю головною метою вважає гармонійний фізичний розвиток молоді. У замітці в "Трудовой газете", яка датована 5 листопада 1914 р., повідомляється, що клуб буде розвивати не тільки футбол, а й інші види спорту. А полем буде поле "Миколаївського спортивного клубу".

Про популярність футболу в Миколаєві свідчить і такий факт: 2 травня цього ж року "Николаевская газета" в рубриці "Тема дня" публікує гумореску журналіста Радміра "Футболіст" – про якогось спортсмена, що демонстрував батькові видатний удар відомого миколаївського футболіста Бейта. Невдовзі виходить ще один малюнок під тією ж рубрикою – "На футбольному матчі" – про гру "Уніону" і "Спортивного клубу" та вболівальницькі пристрасті. Один із фрагментів: "Ажитация растет и достигает апогею. У молодых джентльменів капелюхи та кашкети сповзли на потилицю, вони кричать, свистять,

аплодують, штовхають один одного, вибачаються і знову штовхаються. Міс, місіс та леді махають хустинками і парасольками та всіляко заохочують своїх улюблених спортсменів".

Сезон 1915 року пройшов під знаком двох кращих миколаївських футбольних клубів – "Спортивного клубу" та "Уніону". Сезон відкрився 26 квітня матчем між цими командами. У завзятому двобої зафіксована бойова нічия – 2:2. Третього травня суперники зустрілися знову. Цього разу переміг "Уніон" – 4:0. Після матчу "Трудовая газета" писала: *"Треба сподіватися, що минулорічний антагонізм між місцевими клубами зараз абсолютно зник і почастішає командна гра. Між іншим, команда клубу "Уніон" була запрошена на Трійцю до Харкова на дуже привабливих умовах грати зі запрошеними туди ж відомими московськими "Морозовцями". Але комітет "Уніон" вирішив на Трійцю не їхати, а грати тут" [2].*

Незважаючи на те, що у розпалі була Перша світова війна, місцеві команди виходили на футбольні майданчики. З'явилися нові талановиті гравці. Створена 1914 року суддівська комісія перетворилася на суддівську колегію. Серед перших суддів були відомі в місті люди: Г. Соколов, М. Севастопольський, І. Моренко, Л. Хмельницький. Наведена нижче кореспонденція свідчить, що 1915 рік був роком "Уніону": *"Першу команду спартивного клубу "Уніон" було викликано до Харкова, де 4 жовтня змагалася з переможцем першості Харкова в цьому сезоні – "Спортивним клубом", а 5 жовтня – зі збірною командою м. Харкова.*

Змагання зі "Спортивним клубом" завершилося 2:1 на користь Миколаєва, а зі збірною командою – з рахунком 5:4 на користь Харкова. При цьому з 5 голів чотири Миколаєву забивли зі штрафних, миколаївські ж голи, забиті Харкову, з ігрових ситуацій. У вересні матч із Херсоном

закінчився 4:0 на користь "Уніону". У кінці червня 1916 року в міській управі відбулося засідання комітетів місцевих футбольних організацій: Спортивного товариства, клубу "Уніон" і "Російського сокола". Збори ухвалили: склад президії обрати на цих же зборах, а членів ліги – по 3 від кожного товариства – обрати в комітетах зацікавлених товариств. Закритим балотуванням обрані: головою ліги Б. Юренєв, товаришем голови Г. Тове, скарбником – В. Інглезі і секретарем – П. Соболев" [2].

Пізніше відбулося засідання комітету ліги, на якому обраний другим головою – А. Краснобабенко, представник клубу "Уніон" (за більшовиків він зробив кар'єру, був соратником Косіора, багато уваги приділяв розвитку київського футболу) і другим секретарем Жавжаров, представник клубу "Сокол". У 1918 році стався цікавий випадок у футбольному житті Миколаєва. Місто переживало тяжкі часи іноземної інтервенції. Комендант місцевого гарнізону, знаючи про існування футбольних команд, вирішив провести матч між німецькими і нашими футболістами. Збірна окупантів складалася, в основному, з офіцерів і штабних чинів.

Головне завдання полягало в тому, щоби привселюдно довести перевагу німців над українцями у спорті. Незважаючи на всі старання німців, перемогу з рахунком 3:2 здобули миколаївці. Через кілька днів зі штабу німецьких військ прийшла пропозиція зіграти матч-реванш. Цього разу німці поповнили свою команду кращими гравцями з інших частин військ, які перебували в різних містах України. Інтерес до повторної гри викликав ажіотаж у місті, і на матч прийшли тисячі глядачів. Воля до перемоги в наших футболістів була такою великою, що цю зустріч вони виграли з розгромним рахунком 7:1 [1].

Труднощі і перемоги миколаївських футболістів повоєнних років. У 1919 році при комсомольському ро-

бочому клубі слобідського району м. Миколаєва створена команда "Іскра комсомолу". У неї влилися гравці команд "Російський сокіл", "Діагор", "Титанік". Перша миколаївська комсомольська команда відразу завоювала симпатії і повагу глядачів. Неписаним законом для всього колективу були: гаряча любов до футболу, полум'яне бажання гідно відстояти спортивну честь свого міста. Після трудового дня усі приходили на тренування у призначений час. Право виступати в змаганнях мали лише найкращі – ті, хто своєю працею, дисциплінованістю, повагою до товаришів, високим класом гри заслуговував бути представником комсомольської команди. Саме молодь поповнювала сильні клубні команди і збірну міста.

Успішно виступають у змаганнях футболісти клубу металістів (нині ЧСЗ), портових робітників "Местран". Особливо піднявся клас гри "Местрана" після приходу сюди прекрасного "техніка" футболу Г. Полегенького. Слід зазначити, що приїзд до Миколаєва одеського "Местрана" став подією. Матч зі збіркою Миколаєва перерваний при рахунку 0:0 за 20 хвилин до кінця, команду гостей повів з поля її капітан. У грубій боротьбі пройшло і перегравання, знову – 0:0. У серпні відбулися загальні збори футболістів Миколаєва (їх кількість досягла 350 чоловік, а команд – близько 30). Обрано нову президію, а репортер пише: *"Вплив комфракції на зборах відчувається весь час"* [1].

Перший міжнародний футбольний матч зі закордонною командою відбувся восени 1928 року, коли до Миколаєва приїхали фінські спортсмени. Рахунок – 3:1 на користь Миколаєва. За збірну тоді грали: Козирський, Булгаков, Денисов, Деркаченко, Козлов, Грушин, Печений, Смирнов, Полегенький, Кондратенко і Гічкін. У 1925-1929 р. за збірну команду України грали кілька миколаївських футболістів, у тому числі прославлений воротар Федір Димов.

Висновки

1. Зародження футболу у місті Миколаєві пов'язане з моряками іноземних, переважно англійських торговельних суден, які прибували в Миколаївський морський порт; місцевою робітничою молоддю, учнями гімназій і училищ, інтелігенцією.

2. Перша місцева футбольна команда "Техніки" створена у 1906 році при механічному училищі міста. Перший чемпіонат міста проведено у 1912 році під егідою Миколаївської футбольної ліги, утвореної того ж року, що сталося набагато раніше, ніж у багатьох інших містах України.

3. Високий рівень майстерності команд і футболістів м. Миколаєва підтверджений перемогами над суперниками та участю у збірній команді України кількох миколаївських футболістів (1925 – 1929 рр.), у тому числі, прославленого воротаря Федора Димова. Тренування і змагання з футболу виховували у миколаївців фізичні і моральні якості, почуття патріотизму громадян у мирний і військовий час.

4. Перші футбольні двобої на миколаївській землі могли проводитися і в сімдесяті роки дев'ятнадцятого сторіччя, що на десятиліття раніше документально зафіксованого матчу у Львові 1894 року. На жаль, підтвердженнь цих подій поки не виявлено.

Можна лише робити припущення, але ніяк не стверджувати футбольний пріоритет Миколаєва. Дослідження з історії зародження та розвитку футболу в Україні потребує наукових підходів, історичного, соціального та педагогічного осмислення. Дискусія має відбуватися на науковому рівні, за активної участі істориків футболу нашої держави.

Список використаної літератури

1. *Аров Б.* Акварели рідного міста / Аров Б. – Николаев : Атолл, 2002. – 348 с.
2. *Кураса Г.* Розвиток футболу в Миколаєві на початку ХХ століття / Кураса Г. // [Б. н.] – верес. – 2005. – № 3. – С. 162-166.

**THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF FOOTBALL
IN MYKOLAYIV (MYKOLAYIV REGION)
AT THE END OF THE 19 TH – THE FIRST THIRD
OF THE 20 TH CENTURY**

Zhygadlo G. B., Bogatyr B. M., Verteletskiy O. I.

Volodymyr Sukhomlinskiy State University of Mykolayiv

Abstract. In the following article the research has been made on the history of origin and development of football on the territory of Mikolayivschny in the period from 1896 till 1928. The analysis of the archived documents is given, interesting facts of development of football in the region are considered.

Key words: history, football, city of Mykolayiv, first team, championship, club.